

TERMINOLOGICKÝ SLOVNÍK K PŘEDMĚTU HOSPODÁŘSKÉ DĚJINY (5HD200)

Slovník vznikl v rámci projektu IRS Inovace didaktických pomůcek k předmětu Hospodářské dějiny 5HD200 č.14/2015, jehož řešitelský tým tvoří členové Katedry hospodářských dějin NF VŠE v Praze.

Je třeba upozornit, že pojmy nejsou vysvětlené vyčerpávajícím způsobem. Jejich výběr a definice odpovídají obsahu a pojetí přednášek úvodního kurzu z hospodářských dějin 5HD200 Hospodářské dějiny. Terminologický slovník je určen především pro studijní a výukové účely výše uvedeného předmětu, nikoli jako univerzální výkladový slovník. Neprošel jazykovou ani redakční úpravou.

ČÁST Ing. Kláry Fabiankové, Ph.D.

3. PŘEDNÁŠKA

Bostonské pití čaje (Boston Tea Party)

– (12/1773); jedna z událostí vedoucí k válce o nezávislost USA; reakcí na uvalení zvýšených cel na zboží dováženého do USA, především na čaj (clo ve výši třech pencí za importovanou libru čaje); v Bostonu se skupina nespojených Američanů v přestrojení za indiány dostala na loď Východoindické společnosti, která vlastnila monopol na dovoz čaje, a část nákladu lisovaného čaje z Číny v hodnotě 9 tisíc liber naházela do moře; přístav byl uzavřen a britský parlament schválil další diskriminační zákony; podobné protesty probíhaly i v New Yorku a Philadelphii.

Eli Whitney

– (1765–1825); americký vynálezce; proslul zejména vynálezem stroje na vyzrňování bavlny, který zrychlil a zlevnil zpracování surové bavlny, čímž urychlil rozvoj průmyslové revoluce; věnoval se i výrobě zbraní (mušket), které dodával americké vládě; vyměnitelnost jednotlivých částí bojových strojů, kterou mohli montovat i nekvalifikovaní dělníci, silně ovlivnila Henryho Forda.

Homestead Act (Zákon o usedlostech)

– (1862); federální zákon přijatý v USA Abrahamem Lincolnem, který upravoval podmínky nabývání půdy v rozsáhlých neobydlených oblastech na západě země; farmáři a tzv. squatteři starší 21 let tak dostávali parcely o rozloze 160 akrů z federálního majetku za nízký registrační poplatek, pouze se zavázali půdu obdělávat a zvelebovat po dobu pěti let; vedl k tlaku na domorodé obyvatelstvo a válečným konfliktům, včetně migrace; pro hospodářský vývoj bylo důležité, že se jednalo o vymezení vlastnických práv k půdě, kterým se následně inspirovaly i další země; zákon byl rozšířen v roce 1866 na státní pozemky v Arkansasu, Louisianě nebo Floridě nabídkou prodeje 80 akrů po 5 dolarech; později však spekulace s půdou a rozvoj mechanizace v zemědělství účinnost tohoto zákona mírně snížily.

Monroeova doktrína

– (12/1823); prohlášení o zásadách americké zahraniční politiky, které formuloval prezident James Monroe v duchu hesla „Amerika Američanům“, v důsledku expanzionistické politiky ruského cara Alexandra I. a zprávy, že evropské mocnosti sdružené ve Svaté alianci uvažují o ozbrojeném zásahu v Jižní Americe; USA se potaví proti jakémukoliv pokusu evropských států zasahovat silou na americkém kontinentě a jejich eventuální snaze prosazovat zde své koloniální cíle; na druhé straně USA nebude zasahovat existujícím evropským koloniím a zachovají neutrální postoj k boji o nezávislost v Latinské Americe; v praxi tato izolacionistická politika nebyla dodržována; zrušena Vandenbergovou rezolucí v roce 1946.

Otrokářství (otroctví)

– vlastnictví osoby jinou; systém, ve kterém se využívá práce nesvobodných lidí (otroků), kteří jsou po právní i faktické stránce obchodovatelným majetkem zbaveným osobní svobody; vlastník rozhoduje o životě a práci otroka; je svázáno s rasovými předsudky, vírou v nadřazenost rasy; bylo obvyklé ve starověkém Římě, arabském světě; jednou z nejdůležitějších etap v jeho vývoji bylo využití afrických otroků na plantážích v Karibiku a jižních státech USA v 18. a 19. století; během druhé světové války ve větším rozsahu využívalo otrocké práce nacistické Německo v koncentračních táborech a stalinské Rusko v pracovních táborech; OSN odhaduje, že v současné době žije ve světě asi 200 milionů otroků, zvláště v Asii, Africe a Jižní Americe.

Pozlacený věk (Gilded Age)

– označení pro období, následující po občanské válce v USA do konce 19. století; termín je odvozen od sarkastického románu spisovatelů Marka Twaina a Charles D. Warnera *The Gilded Age: A Tale of Today*, který reaguje na éru charakteristickou ekonomickým růstem, rozmachem železnic, industrializací, rozvojem finančních trhů a inovací, ale i skrytými sociálními problémy, zadlužením, korupcí a materialismem, jenž v americké společnosti tenkrát převládal.

Townshendovy zákony

– (1767); přijaty ministrem financí Charlesem Townshendem; odrážely snahu Velké Británie zvýšit daňový výnos ze svých amerických kolonií (cca o 37 tisíc liber ročně) a financovat koloniální správu; jednalo se o sérii cel a spotřebních daní uvalených na dovážené zboží a posílení pravomocí celních úředníků; většina z nich byla nakonec zrušena, ale například na čaj ponechána; přispěly k posílení protibritského odporu kolonistů a vyvolaly řadu protestů u amerických kolonií, neboť uvalení daní muselo být schváleno zástupci v parlamentu a americké kolonie zde zástupce neměly; jedna z příčin tzv. Bostonského pití čaje.

Válka Severu proti Jihu (Občanská válka)

– (1861–1865); vyvrcholení sporů mezi otrokářskými jižními státy (Konfederace) a severními státy USA (Unie); mezi příčiny lze zařadit rozdílné pojetí hospodářské politiky, otázka otroctví a secese (autonomie); přinesla první masivní využití telegrafu, železnice a vojenské techniky v boji a skončila porážkou populačně i průmyslově slabšího Jihu; Sever disponoval 65 % finančních prostředků, Jih měl převahu na moři; jejím důsledkem bylo posílení centrální vlády, zrušení otroctví, ale i další územní expanze USA; následovalo období rekonstrukce.

Válka o nezávislost (Revoluční válka)

– (1775–1782/83); válka mezi Královstvím Velké Británie a třinácti koloniemi v Severní Americe; příčinou změna přístupu britské vlády ke koloniální politice na počátku 18. století, kolonie začaly být chápány v duchu merkantilismu jako zdroj surovin a odbytiště výrobků mateřské země, Londýn reguloval hospodářský život severoamerických osad (viz Townshendovy zákony), válka skončila porážkou Velké Británie a uznáním nezávislosti Spojených států amerických pařížským mírem v září 1783; Význam: vznik nového státu a nového národa, odstraněny zbytky feudálních výsad šlechty; konfiskace majetku krále a bývalých vlastníků kolonií; vytvořen jednotný trh s odbytem; zaručeny náboženské i občanské svobody; rozšířeno volební právo (muži, majetkový cenzus); začátek vývoje demokracie; posílení role státu ústavou.

Výslovný zákon

– (1764); zákon legalizující schvalování britských nařízení a opatření týkajících se amerických osad bez toho, aby se tyto mohly k nim vyjádřit; například uvalení daní (tzv. zdaňování bez účasti); vyvolal odpor a protesty, včetně vzniku korespondenčních výborů s požadavkem stejných práv, resp. zastoupení v parlamentu; důsledkem bylo i přijetí tzv. Townshendových zákonů.

Zákon o transkontinentální železnici (Pacific Railway Act)

–(1862); zákon schválen Kongresem USA a prezidentem Abrahamem Lincolnem; určoval vládní dotace na vybudování železnice od řeky Missouri k Pacifiku; dopravní projekt, jehož cílem bylo propojit bělochy osídlené východní pobřeží Severní Ameriky s rozvíjející se Kalifornií na západě; byly založeny společnosti Union Pacific a Central Pacific, které si rozdělily území na plánované trase, stavbu komplikovaly Skalisté hory, rozbroje s indiány nebo probíhající občanská válka; zákon umožnil rozvoj USA v poslední třetině 19. století.

Zjevný úděl (Manifest Destiny)

– politická doktrína rozšířená od poloviny 40. let 19. století v USA; USA byly předurčeny ke zcivilizování a expanzi na celý severoamerický kontinent (myšleno na západ od původních 13 ti kolonií až k Tichému oceánu); prakticky znamenal vnitřní kolonizaci severoamerického kontinentu.

Zlatá horečka v Kalifornii

– (1848); objevení zlatých nuyetů v Sutters Fort způsobilo vlnu migrace obyvatelstva i z Evropy, Austrálie, Číny nebo Latinské Ameriky s cílem bez větších zkušeností a s omezeným kapitálem rychle zbohatnout; kolem roku 1855 horečka vrcholila; postupně se zdokonalovaly techniky získávání drahého kovu, způsoby přepravy a zpracování zlata; koncem 50. let 19. století byla objevena další naleziště v Oregonu a začala podzemní těžba; kopání zlata také vedlo ke konfliktům s indiány a poškození životního prostředí v okolí řek a jezer; jeden z faktorů pro rozvoj průmyslové revoluce.